

3. Bzowska L. Folkowa zabawa Integracyjne formy polskich tańców ludowych. Część 1, 2. / L. Bzowska, M. Bzowski. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2007.
4. Bzowska L. Taneczne spotkania z Klanzą. Część 1, 2 / L. Bzowska, M. Bzowski, I. Czerwińska i in. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2012.
5. Gęca L. Tańce integracyjne w pracy z grupą. Część 1, 2. / L. Gęca. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2002.
6. Gęca L. Tańce dla każdego wieku / L. Gęca. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2009.
7. Gęca L. Wykorzystanie tańca w metodzie KLANZY / L. Gęca, Z. Hofman // E. Kędzior-Niczyporuk (red.). O metodzie KLANZY. Teoria i praktyka. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2010. – S. 5–10.
8. Hofman Z. Metoda KLANZY – klucz do sukcesu / Z. Hofman // E. Kędzior-Niczyporuk (red.). O metodzie KLANZY. Teoria i praktyka. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2010. – S. 51–53.
9. Reichel S. Od samby do walca wiedeńskiego Integracyjne formy tańca towarzyskiego (książka i płyta CD) / S. Reichel. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2009.
10. Szpunar J. Tańczymy razem. Formy integracyjne i sceniczne wybranych tańców narodowych i regionalnych (książka i płyta CD) / J. Szpunar, L. Gęca. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 1999.
11. Walczewska-Klimczak G. Słowo wstępne. Pedagogika zabawy – droga ku tożsamości / G. Walczewska-Klimczak // E. Kędzior-Niczyporuk (red.). O metodzie KLANZY. Teoria i praktyka. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 2010. – S. 5–10.
12. Weiser B., Heiligenbrunner E., Rabenstein R. Tańce i zabawy dla grupy / B. Weiser, E. Heiligenbrunner, R. Rabenstein. – Lublin : Wydawnictwo KLANZA, 1995.
13. Деркач-Падысек Т. Специфіка використання методики КЛАНЗИ у навчальному процесі / Т. Деркач-Падысек // Наукові записки. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 204–208.
14. Роджерс К. Р. Погляд на психотерапію. Становлення людини / К. Р. Роджерс. – М. : Прогрес, 1994.

УДК 82.09(430)«18»+82.09(470+571)«19»]:1

Л. В. Зелінська,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

КНИГА Ф. НИЦШЕ «НАРОДЖЕННЯ ТРАГЕДІЇ З ДУХУ МУЗИКИ»: АРИЙСЬКА ІДЕЯ, РОСІЙСЬКИЙ РЕЗОНАНС

У статті поставлено проблему відсутності осмислення арійської ідеї з книги Ф. Ніцше «Народження трагедії з духу музики» російськими інтелектуалами при наявному поширенні цієї ідеї в російській культурі з XIX ст. до сьогодення – часу гібридної війни з Україною.

Ключові слова: арійська ідея, діонісійське начало, аполлонівське начало, трансгресія, деструктивний Прометей.

THE BIRTH OF TRAGEDY FROM THE SPIRIT OF MUSIC BY THE ARYAN IDEA, RUSSIAN RESONANCE

*The article poses the problem of insufficient processing of the Aryan idea presented in Friedrich Nietzsche's *The Birth of Tragedy from the Spirit of Music* by the Russian intellectuals, the idea being widely spread in Russian culture from the late nineteenth century up to the present day, the time of the hybrid war with Ukraine. In search of the origins of the Aryan ideas of Friedrich Nietzsche, the author describes the atmosphere of the 'inspired' indologist and linguists, which to a certain extent affected the imagination of the author of *The Birth of Tragedy*, and analyzes the mechanisms of his 'poetic writing' viewing them as harbingers of postmodern deconstruction. In the article, there has been revealed the use of literary interpretations of the image of Prometheus by Friedrich Nietzsche, in particular that of J.W. Goethe, as well as an eclectic mix of Enlightenment and Romantic models in explaining the Apollonian and Dionysian. Detailed comments are provided for Friedrich Nietzsche's attempts to ascribe the myth of Prometheus to the 'Aryan family of nations', show the ancient tragedy's affinity for 'Aryan character / nature', and contrast Aryans and Semites on a basis of gender and capacity for transgression with the purpose of attaining characteristics of titanism.*

*The author also considers the peculiarities of the Russian translation of an extract from the tragedy *Prometheus bound* by Aeschylus, in which the Aryan idea appears reinforced by Russian imperial atmosphere.*

Key words: Aryan idea, the Apollonian and Dionysian, transgression, destructive Prometheus.

КНИГА Ф. НИЦШЕ «РОЖДЕНИЕ ТРАГЕДИИ ИЗ ДУХА МУЗЫКИ»: АРИЙСКАЯ ИДЕЯ, РОССИЙСКИЙ РЕЗОНАНС

В статье рассматривается проблема отсутствия осмысления арийской идеи из книги Ф. Ницше «Рождение трагедии...» российскими интелектуалами при очевидном распространении этой идеи в российской культуре с XIX в. до сегодняшнего дня – времен гибридной войны с Украиной.

Ключевые слова: арийская идея, дионисийское начало, аполлоническое начало, трансгрессия, деструктивный Прометей.

Асоціативний вихід Ф. Ніцше (1844-1900) до арійської ідеї у книзі «Народження трагедії...» (1869-1871) – це проблема, котру чи то свідомо уникають, чи то не помічають сучасні дослідники. Говорити про нацистську ідеологему після постмодерністських інтерпретацій творчості Ф. Ніцше, здійснених Ж. Батаєм (1897-1962) («Про Ніцше» (Nietzsche), 1945), Ж. Дельозом (1925-1995) («Ніцше і філософія» (Nietzsche et la philosophie), 1962; «Ніцше» (Nietzsche), 1964-1965) Ж. Дерріда (1930-2004) («Шпори: стилі Ніцше» (Eperons. Les styles de Nietzsche), 1978), стало наче б то незручно. Що ж робити літературознавцям, котрий, керуючись, наприклад, *постколониальним методом* (що породжений тим же постструктуралізмом Ж. Дерріда) і *методом «нового історизму»*, бачить безпосередній вплив арійської ідеї мовознавців і антропологів XIX ст. на інтерпретацію образу Прометея з трагедії Есхіла і конструкту – діонісійського та аполлонівського начал – Ф. Ніцше? Або, кажучи коротше, наступний етап розвитку арійської ідеї у напрямку імморалізму із помітними расистськими акцентами. Задум цієї статті виник внаслідок пошуку відповідей на це питання.

Отже, об'єктом дослідження є фрагмент книги Ф. Ніцше «Народження трагедії...», взятий із 9 підрозділу, у якому йдеться про «арійський характер/буття», «арійський погляд на активність гріха», протиставлення аріїв та семітів за гендерним принципом. Предмет вивчення становить психолінгвістична специфіка викладу Ф. Ніцше, її імпульсивність, свідомі і несвідомі відштовхування від знайомих автору текстів. Мета статті – акцентувати на проблемності міждисциплінарного підходу до книги Ф. Ніцше «Народження трагедії...», на узгодженні філософського та літературознавчого аналізів. Тому, як необхідні завдання для досягнення мети, потрібно 1) розглянути контекст історії німецької індології; 2) простежити

за логікою розгортання арійської ідеї у вибраному фрагменті книги Ф. Ніцше; 3) показати політичний резонанс арійської ідеї в Російській імперії та її пізніших ідеологіях. В огляді критичних джерел передусім вкажемо, що книга «Народження трагедії...» у всій своїй цілості після полеміки 1870-х рр. мало притягувала увагу. Здебільшого її ідеї згадуються принагідно, в інтерпретації найбільш частотних тем ніцшеанської спадщини. У французькій культурі XX ст., за твердженням А. Ігнатенко, це «проблеми безумия, семиотики, игри, дуальностей, распавшегося субъекта, вечного возвращения и воли к власти» [4, с. 21]. Питання, чому, критикуючи «сократизм» і «вбивство трагедії» Еврипідом, автор виходить на расизм, – залишалося без відповіді. Міркування на цю тему становлять наукову новизну статті.

У російській культурі з початку XX ст. до сьогоднішнього часу з'явилося кілька важливих праць, у яких «Народження трагедії...» розглядається окремим об'єктом. Вяч. Иванов з 1904 р. публікував розділи книги «Эллинская религия страдающего бога» [Див. 3], у котрих із захопленням згадує першу книгу Ф. Ніцше. Німецький мислитель, на його переконання, відкрив еллінське розуміння «світу як естетичного феномену», завдяки чому давні греки врятувалися від песимізму. Російський дослідник вирізняє цей, як вважає, сутнісний аспект, а решта – «...юношескую образность и восторженность, /.../вагнерианскую и националистическую завкаску, /.../надежды на осуществление трагической культуры в современной действительности; /.../метафизическое утешение и успокоение в скорби трагической» [3, с. 316], – залишає без аналізу.

О. Лосев [Див. 7] через десятиріччя, та проте уже в радикально іншій ідеології радянської Росії, також із захопленням пише про перший твір Ф. Ніцше, критикує його за «романтичний наліт» і ставить позаду «Заходу Європи» О. Шпенглера. Таким чином констатував дисбаланс у бік діонісійства і бачив необхідність корекції Ф. Ніцше в дусі О. Шпенглера.

Наприкінці XX ст. відбулося повернення Ф. Ніцше у пострадянський дискурс. Як узагальнює Т. Ліфінцева, «для того, щоб історичний мислитель перетворився в мітологічного персонажа, потрібно доволі мало часу. Сто років – більш ніж достатньо. Ніцше і сам передбачив таку долю» [Див. 6]. Поступовий відхід від міфологічної фігури спостерігаємо з др. декади ХХІ ст. І поки що на рівні окреслення поля досліджень.

П. Вишлєцов, зокрема, накинув тематику «Народження трагедії...». На його думку, основні проблеми та ідеї книги стосуються філософського питання про людину, а саме: «о становлении, власти и индивидууме; о ценности, оценке, способе и смысле существования, неотделимых от мировоззрения; о «двойственности», «дистанции» и «различии» (П. Слотердайк); о дифференциации и границе; о своём и чужом; о субъективном и объективном; об искуплении, спасении и оправдании; об активных и пассивных силах (Ж. Делёз); о катарсисе как состоянии перехода и «фрагментарности» стиля; о боли и удовольствии, страдании и радости, как полюсах тела; о свободе, достоинстве, творчестве и некоторых других» [2].

Лекції А. Россиуса, професора класичної філології (члена РАН) з 29.10.2015 [Див. 13] і Д. Хаустова, історика філософії, викладача РГГУ з 16.07.2013 [Див. 15] на сьогодні є основним здобутком щодо цілісного аналізу книги Ф. Ніцше в російській культурі. У літературознавстві та історика філософії відчутна дистанція до постаті об'єкту дослідження. Вони підтверджують помилки, допущені автором «Народження трагедії...», що були вказані ще в полеміці 1870-х рр.; додають нові факти, котрі спростовують гіпотези і моделі Ф. Ніцше; відкривають нові джерела, що присутні в книзі і не вказані Ф. Ніцше; іронічно трактують його критику «сократизму» та звинувачення Еврипіду. Проте проблема арійської ідеї в контексті ніцшеанського діонісійства дослідниками не ставиться.

«Натхненна філологія»

Генезис проблеми арійської ідеї в німецькій культурі XIX ст. вказує на філологічно-антропологічні дослідження давніх народностей і мов Сходу. Особливе місце тут займає сакральний текст Рігведи, котрим захоплювалися у Німеччині не тільки філологи, а й математики. Якщо для останніх це було заняття у зрілому віці науковця на предмет дешифрації санскриту і структури тексту (напр., відомий математик Г. Г. Грассманн (1809-1877) наприкінці життя видає переклад Рігведи у Лейпцігу [Див. 19]), то для 25-річних мовознавців захоплення не минуло безслідно – юнацький максималізм піддав під релігійний вплив і романтичне захоплення тайною древніх. Звідси ейфорія у трактуванні артефактів індоіранської мовної групи і перенесення цієї ейфорії на суміжні проблеми. Згадаємо Р. фон Рота (1821-1895, проф. Тюбінгенського університету), котрий видав у молодому віці першу, значну для німецької індології, розвідку «До літератури та історії Веди» (Zur Literatur und Geschichte des Veda, 1846). Особливо вражає постать М. Мюллера (1823-1890). Займаючись Рігведою з 1849 р. М. Мюллер уже з др. пол. XIX ст. як німецько-британський мовознавець натхненно популяризував арійську доктрину, якою виходив поза межі лінгвістики. У «Lectures on the Science of Language» (1861) говорив про «арійську расу», «арійську сім'ю». Як коментував британський філолог і археолог І. Тейлор (1829–1901), М. Мюллер помилково твердив, що був час, коли «предки індусів, персів, греків, римлян, слов'ян, кельтів і германців жили не тільки в одному поселенні, але й під одним дахом» [14]. Із того, що однакові форми мови «збереглися у всіх народів арійського сімейства, випливало, що /.../ існувало невелике арійське плем'я, котре знаходилося, ймовірно, у найвищій країні Центральної Азії, говорило мовою, котра ще не була ні санскритською, ні грецькою, ні німецькою, але котра містила в зародку діалектизму усіх цих мов» [14]. Численні популяризатори надавали загадковому племені аріїв рис благородства, фізичної та моральної досконалості. Розпочалася і довгий час тривала полеміка між ученими двох «партій» – німецької і французької – відносно походження їх націй від аріїв [Див. 14]. На сьогодні ця дискусія немає наукового значення, є лише знаком епохи, в якій формувалися молоді інтелектуали. І якщо до цього додати ще франко-пруську війну (1870-1871), перемога в якій підштовхнула німців до формування Німецької імперії, то загальна картина буде більш-менш окреслена. Це була атмосфера величної перспективи національного духу, котра надихала митців, і в т. ч. 25-річного Ф. Ніцше, професора класичної філології Базельського університету.

А тепер трохи фантазії. Працюючи над книгою «Народження трагедії...» в патріотично насиченій атмосфері, Ф. Ніцше не міг, на наш погляд, не зауважити перший стасим хору Німф-Океанід трагедії Есхіла «Прометей закутий» (Προμηθεὺς Δεσμώτης), у якому змальовано окраїни Перської імперії. Звертаємо увагу на другу антистрофу: Ἀραβίας τ' ἄρειον ἄνθος, // ὑψίκρημον οἱ πόλισμα // Καυκάσου πέλας νέμονται, // δάιος στρατός, ὄξυρρῶ // ροισί βρέμων ἐν αἰχμαῖς [17, 420 фрагмент]. Як зрозумів цю антистрофу Ф. Ніцше? Чи так само, як вона звучить у російськомовному перекладі А. Піотровського (1898-1937): «И арийцы – цвет Ареса, – // Над Кавказской крутизною // Город высекиши в скалах, – // Плачет войско, и вторит лязг // Остро звенящих копий» [16, 127, 420 фрагмент].

Припускаємо позитивну відповідь щодо спільності російськомовного перекладу і розуміння Ф. Ніцше на підставі логіки викладу книги (а саме – ряду асоціацій у 8 та 9 підрозділах), починаючи від опису «діонісійського збудження мас» (die dionysische Erregung ist im Stande, einer ganzen Masse diese künstlerische Begabung mitzutheilen...), котрі відчують позачасовість і соціальну рівність (sie sind die zeitlosen, ausserhalb aller Gesellschaftsphären lebenden Diener ihres Gottes geworden) та аполлонівського начала, котре надає форми цьому діонісійському збудженні у вигляді діалогів.

Ф.Ніцше пригадає чіткість діалогів не Есхіла, як можна було очікувати згідно логіки загальної концепції, а «занепадаючого» Софокла, з його трагедії «Цар Едіп», написаної після смерті Еврипіда – остаточного винуватця «занепаду» трагедії. Впадає в око гасло: «благородна людина не грішить...» [переклад – Л.З.] (der edle Mensch sündigt nicht...) [18], котрим Ф.Ніцше характеризує діяльність Едіпа. Що передусім бачить німецький мислитель в образі Едіпа? Ідею, близьку до марксистської революції: нехай від дій благородного Едіпа згине все, але на руїнах старого світу постане новий. Чим і яким є цей «новий світ», – автор не пояснює. І це зрозуміло – опис утопії тут явно завадив би романтичному пориву.

Тим не менше, Едіпа потрактовано як зразок пасивності, котрому «протиставляю я зараз, – проголошує автор «Народження трагедії...», – славу активності, що сяє над Прометеєм Есхіла» [переклад – Л.З.] (Der Glorie der Passivität stelle ich jetzt die Glorie der Activität gegenüber, welche den Prometheus des Aeschylus umleuchtet) [18]. Перехід від Едіпа до Прометея, отже, опертий на психологічну опозицію пасивності-активності і деконструкцію не/гріха. «Справжньою прометеївською чеснотою» [8, с. 59] (der activen Sünde als der eigentlich prometheischen Tugend) [18], як прямо вказує Ф.Ніцше, є гріх. Таким чином, вище йшлося не так про сам образ Едіпа, як про спосіб перетягнути «не/гріховність» благородної людини на наступний персонаж, котрому позитивна характеристика «активності» дозволяє провести цілковиту деструкцію традиційного поняття гріха.

Розуміємо, що поняття гріха автор розмиває. Розуміємо також, що йому, однак, необхідна присутність традиційного поняття десь на заднику сцени, а процес його розкладу – на авансцені. Ефект, фігурально висловлюючись, коротко- і далекогозорої оптики на одному шкельці.

Ось тут починається гра автора з читачем книги. Або приймати розщеплене, аморфне, або вимагати нове, або обурюватися за зневагу старого. «Активний гріх» відносно титана, з погляду моралі давніх греків, – це вельми сумнівно. Есхіл не вкладає почуття провини у уста Прометея і відповідно не бачить гріха на ньому. У цьому можна перекопатися текстально. Страждання зредуковані до мінімуму, адже протагоністом є безсмертний титан. Драматург не грає на емоціях глядачів, катарсис повинен відбуватися глибше, насмілимось сказати всупереч Ф.Ніцше – у свідомості глядача. Прометей – інструмент викриття влади, за котрою потрібний злочин. Щоб його розпізнати, автор трагедії вибудовує вертикаль: репресії титана-дядька, репресії Іо – царівни Аргосу і жриці Гери, дружини верховного володаря; і репресії посполитих, котрі згідно жанру, перенесені до монологу протагоніста. Фабула передає момент зміни влади, вкрай тяжке співіснування попереднього покоління з наступним, провладним (епізод Океану і Прометея). Зевс – наймолодший і найголовніший; він творить, дослівно, власним тілом власну державу (смысл полігамії і численних любовних зв'язків). А тому епізод з Іо є не менш важливим за споглядання закутого Прометея. Іо – це жіноче протистояння владі, паралельне до чоловічого. Невипадково саме нащадок Іо визволить Прометея. Та проте зараз у теперішньому модусі фабули надзавдання Прометея стратегічне: самим собою створити умови, в яких тиран мусить стати лібералом. Це напружена боротьба, «не сходячи з місця»; а в Іо – «втікаючи континентами».

Автор «Народження трагедії...» усього складу персонажів не бачить. Акцентує лише образ Прометея, і лише на виправданні «людського зла, а саме: як людської провини, так і розплати за неї стражданням» [8, с. 59]. Проглядає ембріон ніцшеанського імморалізму. Доводиться констатувати, що образ Прометея був використаний так само, як і Едіпа, із заданою метою.

До «виправданої гріховності» Прометея Ф.Ніцше додає образну інтерпретацію Й.В.Гьоте (1749-1832), парадоксально підтримуючи його просвітницький проект «прометеївського пересотворення людини», вираз ідеї «культурного оптимізму» Просвітництва (розум і знання зможуть рухати людство вперед), співпадіння світлової метафорики титана і «світла розуму» епохи XVIII ст. «Але Прометей не створює людей», – заперечував У.фон Віламовіц [1] у рецензії на книгу «Народження трагедії...» і Й.В. Гьоте, і Ф.Ніцше. Мабуть, кожний філософ епохи after-постмодернізму охоче буде розвивати заперечення У.фон Віламовіца у напрямі «обмеження зони свободи індивіда» проектом «створення людей». А в др. пол. XIX ст. рецензент протиставляв просвітницьку і романтичну моделі античній (зрозуміло, такої, яку міг вибудувати учений класичної філології др. пол. XIX ст.). Так чи інакше, Й.В. Гьоте інтерпретує образ Прометея у сфері філософського богоробства, тобто у тій, котру Ф.Ніцше критикує в особах Сократа і Еврипіда...

Пояснити це еклектикою мало. Як здається, тут спрацювала образна асоціація і бажання доповнити свого Прометея функцією деструктивності. «Титанічний митець знайшов у собі вперту віру у власну здатність творити людей, а олімпійських богів – принаймні знищити: і це завдяки його вищій мудрості, яку, звичайно, він був змушений покутувати вічним стражданням» [8, 58] (Der titanische Künstler fand in sich den trotzigsten Glauben, Menschen schaffen und olympische Götter wenigstens vernichten zu können: und dies durch seine höhere Weisheit, die er freilich durch ewiges Leiden zu büßen gezwungen war [18]). Ф.Ніцше вибудовує кореляцію: створення людей передбачає знищення богів. Лексико-семантичний аналіз показує, що «vernichten» – це не «morden», хоча в обох випадках виводиться одне і те ж переносне значення: знищувати. Ф.Ніцше таким чином розмиває межі трансгресії; він не входить у кримінальну лексику, але наближається до неї на рівні тропу.

Відтак з позиції «деструктивного Прометея» (як відносно богів, так і людей) Ф.Ніцше надає історичної ваги античному міфу, вбачаючи його «вічною власністю всієї сім'ї арійських народів», документом, який свідчить про їх здібність до «глибоко-мисленого-трагічного» (Tiefsinnig-Tragischen). Таке твердження виведене не без впливу популяризаторів «арійського племені», особливого «das arische Wesen» – «арійського характеру/буття» чи в україномовному перекладі О.Фешовця «арійської сутності». Оскільки ідеї носилися в повітрі, то щось обґрунтовувати ніби й не було потреби. Це зрозуміло для XIX ст., але не для XX-го і XXI-го також.

Російськомовний переклад «das arische Wesen» Г.Рачинського (1859-1939) звучить як «арийский мир» [Див. 9]. Відмінність між «die Welt» і «das Wesen» суттєва. Перше містить, окрім філософського і антропологічного ще й територіальний аспект, який очевидно був знаковим елементом світосприймання перекладача. Нинішня ідеологія Росії підтримує ідею «русского мира», реалізуючи його гібридною війною проти України.

Так само необґрунтованим видається порівняння міфу про Прометея як суті арійського характеру із міфом про гріхопадіння (der Sündenfallmythus für das semitische) як – відповідно – суті «усього семітського». Ф.Ніцше укладає опозицію арій-семіт, із завуальованим попередженням до другого члена на підставі гендерного принципу: арій – чоловік, семіт – жінка. Не будемо в рамках цієї статті розгортати анти- чи феміністичних поглядів автора «Народження трагедії...»; про це написано багато і справді в протилежних позицій. Нас цікавить інше: чому Ф.Ніцше, колишній «маленький пастор», не вибирає для порівняння, наприклад, старозаповітну історію Якова-Ізраїля [Бут.32: 23-33], історію богоборця, котрий отримує ім'я-епонім для свого народу і країни; подібно, як Еллін для Еллади. За змістом ця історія рівна Прометею. Поки що іншої відповіді, аніж неусвідомлений расизм, у нас немає. Підкреслимо ще раз задля обережності висновків, – імпульсивність молодого автора, відсутність зворотного контролю за асоціаціями, котрі скеровують мислення, привели його до конфліктогенних порівнянь.

Арійська ідея і російська віра

А.Піотровський працював над перекладом трагедії Есхіла «Прометей закутий», де вжив назву «арійці», десь у 30-х рр. XX ст., часі трудового ентузіазму, політичної істерії і сталінських репресій. Наскільки арійська ідея була поширеною в Російській імперії та СРСР, якщо перекладач бачить аріїв у давньогрецькому творі?

У XIX ст. ідея арійського походження із дискусій Західної Європи переходить до Росії завдяки слов'янофілам. О. Хомяков (1804–1860) та його послідовники: О.Гільфердінг (1831–1872), Д.Ловайський (1832–1920), І.Забелін (1820–1908) переконували, що «руські» є нащадками однієї з головних гілок сімейства арійських народів, котрі найменше віддалилися від прямої лінії. На А.Піотровського як вихованця Петришуле (школа при лютеранській парафії у Санкт-Петербурзі з поглибленим вивченням німецької мови) очевидно вплинула інтелектуальна атмосфера. На його дитячі роки припадає поява популярної серії з історії давніх народів, котра виходила у Санкт-Петербурзькому видавництві А.Маркса. Їх авторка – З. Рагозіна (ровесниця Ф.Ніцше); як вказано на титульній сторінці, – член британського, американського паризького та інших товариств антропологічних досліджень Сходу.

З.Рагозіна поєднувала наукові відкриття із здогадами та художніми домислами, надихала російських читачів, натякаючи на їх приналежність до праатьківщини племені аріїв. Підрозділ про аріїв з «Історія Індії» (1905) вона починає натхненним пасажом: «... Вообразим же их, этих наших праотцев, арийцев, на их континентальной первородине, – не Индии и не Иране, а некоем доселе еще не установленном, несмотря на исследования, край, – где прародители и индусов, и иранцев, и еще многих народов много веков жили одной нераздельной семьей, до того рокового дня, когда беспокойный дух, свойственный нашей расе, шевельнулся в их селениях. Конечно, речь идет еще о народе грубом и неразвитом, но далеко не безусловно диком и даже имеющим прошлое...» [12, с. 61-62]. Далі авторка жалкує, що жодні пам'ятки, «ни гонимые обломки, ни монеты, ни надписи, ни самые неумелые иероглифы, – не восходят к той древней эпохе, которую мы только что пытались воссоздать» [12, с. 65], і перші згадки належать усього лише 250 р. до н.е.

У жанрі народного кодексу З.Рагозіна змальовує соціальну ідилію аріїв, в котрих панувало «уважение к семейным узам и обязанностям. Отец признается кормильцем и защитником, главой семьи; братья и сестры живут в дружбе и ладу и делят между собой полевые и домашние работы. /.../ Родичи вообще ладят между собою, а если бывають ссоры и даже драки, то большей частью из-за стад...» [12, с. 63]. Фантазії, оперті на підсвідомі бажання ідеалу суспільного життя і патріотизму, набувають значення історичного документу.

І найбільш ударний момент в маніпуляції свідомістю читачів – портрет арія: «... мы можем представлять себе арийцев рослыми, богатырского сложения, белокожими, русыми и, вероятно, голубоглазыми. /.../ Развитию этого прекрасного физического типа немало способствовали и образ жизни, – умеренный труд на вольном воздухе, – и благоприятная обстановка: умеренный, скорее холодный климат, чередование лесов и равнин» [12, с. 63]. Чи юний петербуржець подібної тілесної конституції, живучи в подібному кліматі, не буде почуватися належним до таємничого племені? Мабуть, так, адже алюзія надто пряма.

Із опису джерел та цитування, які подає З.Рагозіна щодо аріїв, бачимо, що вона була під впливом ідей М.Мюллера. Переїняла його натхненний стиль можливо не тільки із книжок, а й слухання лекції. «... Восторженные слова Макса Мюллера: «Где бы ни стали мы разбирать человеческую речь в строго научном духе... мы в ней найдем ключ к некоторым из глубочайших тайн человеческого ума» [12, с. 75], – стали для З.Рагозіної символом віри, який вона намагалася передати наступним поколінням.

Арійська ідея і російський фейк

Автор вступу до видання І.Тейлора [14] згадує монографію В. І. Авдієва «История Древнего Востока» (1948), де слово «арій» трактовано як «чистий», «білий», «благородний» і впритул підведено до ідеї «вишості арійської раси». Так само, як це зробила З.Рагозіна: «слово «Ария» значило «благородный», «родовитый», «почтенный» и имело отчасти даже священное значение: в нем воплощались национальное сознание, племенная гордость народа; чувство это, глубокое, пламенное, вдохновляющее, продержалось до весьма поздних времен» [12, с. 72]. В.Авдієв, незважаючи на зміну державних ідеологій, як переконуємося, спирається на базовий міф З.Рагозіної. Навіть Друга світова війна не похитнула переконання радянського історика. У післявоєнний період про «арійські корені» знову заговорили у середовищі інтелектуалів, «як близьких комуністичній партії (Борис Рибаків і Апполон Кузьмін), так і дисидентів (товариство «Пам'ять» і Володимир Чівліхін), але ніколи арійський міф не виривав на поверхню [Див. 5].

Та в пострадянський час цей міф поступово набирає сили. У московському виданні 2001 р. трагедії Есхіла «Прометей закутий» перекладача А.Піотровського до рядка – «арійці – цвет Ареса» – подано коментар: «Ария – область в царстве персов» [16, с. 731]. Однак, ім'я Ареса, бога війни по-грецьки – Ἄρης. У тексті Есхіла – ἄθος. І так само Ἀραβίας – це не арії, а отже не про Арію йдеться в трагедії. «Арийці – цвет Ареса» – не отримують належного пояснення.

На початку квітня 2014 р. В.Ніконов, голова Комітету Держдуми по освіті опублікував текст, у якому вказав, що «ветвь арийского племени спустилась с Карпатских гор, мирно заселила Великую Русскую равнину, Сибирь, самую холодную часть планеты, дошла до Тихого океана, основала Форт Росс, впитала в себя соки богатейших культур Византии, Европы, Азии, разгромила страшнейшего врага человечества – нацизм, проложила дорогу в космос» [11]. Це не тільки помилкова гіпотеза в науці, це типовий фейк у щойно розпочатій гібридній війні проти України. Очевидно у Кремлі розраховували на «життєві соки» аріїв та їх абсолютну непричетність до «врага человечества – нацизма»...

Висновки. У пошуках витоків арійської ідеї, до котрої Ф.Ніцше, на наше переконання, дійшов образними асоціаціями, необхідно було описати атмосферу «натхнених» мовознавців-індологів XIX ст.; відтак з'ясувати механізми «натхненного письма» (поміж сакрум і профанум) автора «Народження трагедії...», а з іншого боку, побачити близькість цих механізмів до постмодерної деконструкції; розкрити схильність Ф. Ніцше до реінтерпретації загалом і образу Прометея, зокрема, еkleктичного поєднання просвітницької та романтичної моделей, їх накладання на діонісійське та аполлонійське начала задля «апгрейду». При детальному аналізі вибраних фрагментів книги стають очевидними намагання Ф.Ніцше притягнути давньогрецький міф про Прометея до найбільш «натхненної» ідеї його часу – «арійського племені»; довести спорідненість античного трагізму із «арійським характером/буттям»; протиставити аріїв і семітів за їх здатністю до трансгресії й страждання з метою набуття ознак титанічності. У цьому протиставленні проявилися неусвідомлені елементи расизму. Поняття гріха, застосоване Ф.Ніцше до образів Едіпа та Прометея, деконструктивне: воно є і водночас немає. Ф.Ніцше розділяє вольові інтенції: гріх-чоловік (арій) – провина-жінка (семіт) за тим же національно-гендерним принципом.

Російськомовний переклад «Народження трагедії...» Г.Рачинського ще більше загострює зміст арійської ідеї Ф.Ніцше. Перекладач уживає лексеми: «преступление», «злодеяние», «страдание» [Див. 9] – там, де мова йде про блюзнірство, лихо, недугу, зло, пристрасть у філософському чи психологічному розумінні. У цьому контексті звернено увагу на вільне

тлумачення трагедії Есхіла «Прометей закутий», де «арабійців» (український переклад Б.Тена) названо «арийцями». Разом із «арийським миром» Г.Рачинського і «руським миром» В.Путіна вони стають знаками сучасної ідеології Росії.

Література:

1. Вилламовиц-Меллендорф фон У. Возражения против «Рождения трагедии» Ф. Ницше / У. фон Вилламовиц-Меллендорф. – Режим доступу до ресурсу : <http://nietzsche.ru/look/xix/polemika/rohdel1/>
2. Выжлецов П. Предпосылки анализа книги «Рождение трагедии» Ф. Ницше / П. Выжлецов. – Режим доступу до ресурсу : <http://nietzsche.ru/look/xxc/estetika/vuglecov-predposulki/>
3. Иванов В. Эллинская религия страдающего бога / В. Иванов. – Режим доступу до ресурсу : http://www.rvb.ru/ivanov/l_critical/2_eshill/toc.htm
4. Игнатенко А. С. Интерпретация идей Фридриха Ницше во французской философии второй половины XX века: Фуко, Делёз, Деррида : Автореферат дис. ... кандидата философских наук: 09.00.03 / А. С. Игнатенко. – Москва, 2008. – 23 с.
5. Ларюэль М. Арийский миф – русский взгляд / Пер. с фр. Д. Баюка // Марлен Ларюэль. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.sunhome.ru/philosophy/13260>
6. Ліфінцева Т. Про тлумачення інтерпретацій: Діоніс і діонісієство у філософії Ніцше // Т. Ліфінцева. – Часопис «Ї». – Ч. 82. – 2015. – Режим доступу до електронного ресурсу : http://www.ji.lviv.ua/n82texts/Pro_tlumachennya_interpretacij.htm
7. Лосев А. Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1993. – 960 с.
8. Ніцше Ф. Народження трагедії // Пер. з нім. О.Фешовця // Фрідріх Ніцше. Повне зібрання творів. – Л. : Астролябія, 2004. – Т. 1. – С. 11–128.
9. Ницше Ф. Рождение трагедии, или Эллинизм и пессимизм // Пер. с нем. Г. А. Рачинского // Ф. Ницше. – Сочинения: В 2 тт. – М. : Мысль, 1990. – Т.1. – С. 47–156.
10. Ницше Ф. Полное собрание сочинений: в 13 т. / Пер. с нем. А.Михайлова // Ф. Ницше. – Т.1/1 : Рождение трагедии. Из наследия 1869 – 1873 гг. – М. : Культурная революция, 2012. – 416 с.
11. Никонов В. Отношение к стране... / В. Никонов. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.duma.gov.ru/news/273/646438/>
12. Рагозина З. А. Древнейшая история Востока. История Индии времен Риг-Веды / З. А. Рагозина. – Т. IV. – С.-Петербург, 1905. – 500 с.
13. Россиус А. «Ранний Ницше в свете позднего: «Рождение трагедии» / А. Россиус. – Режим доступу до ресурсу : <http://nietzsche.ru/media/lecture/bibliodost/rossius/>
14. Тейлор И. Происхождение арийцев и доисторический человек / И. Тейлор. – Режим доступу до ресурсу : http://bookap.info/okolopsy/teylor_slavyane_i_ariyskiy_mir/gl3.shtm
15. Хаустов Д. «Вчера был Дионис, а сегодня – мещанская посредственность» / Д. Хаустов. – Режим доступу до ресурсу : <http://nietzsche.ru/project/studium/lecture/dhaustov/>
16. Эсхил. Прикованный Прометей. Пер. с гр. А.Пиотровского // Эсхил. Софокл. Трагедии. – М. : «Классик», 2001. – С. 109–152.
17. Αἰσχύλου. Προμηθεὺς Δεσμώτης // Режим доступу до ресурсу : http://www.ae-lib.org.ua/texts-c/aeschylus_prometheus_bound_gr.htm
18. Nietzsche F. Die Geburt der Tragödie / Friedrich Nietzsche. – Режим доступу до електронного ресурсу : <http://www.nietzschesource.org>
19. Див. Schlegel Victor. Hermann Grassmann. Sein Leben und seine Werke. – Leipzig, 1878. – 80 s.

УДК 811.161.2(07):81'271

О. М. Калига, С. І. Поворознюк,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті окреслено коло методологічних проблем, пов'язаних із викладанням української мови як іноземної; доведено доцільність використання лінгвокультурного підходу в процесі навчання іноземців української мови; обґрунтовано ефективність такого підходу.

Ключові слова: лінгвокультурологія, лінгвокультурна інформація, українська мова як іноземна, методи навчання мови.

THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE AND CULTURALLY DIRECTION OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The range of issues related to teaching Ukrainian as a foreign language were outlined in the article. In particular, the attention was paid to the need to develop communicative and culturally direction of teaching Ukrainian as a foreign language. This direction is implemented through the creation of knowledge about the culture within the subject that is studied under the program and a number of skills to operate this knowledge (formation of linguistic and cultural competence). Besides denotative (subject-logical) values linguistics considers the full range of associations that arise in the mind of the speaker in the perception of speech, phraseologism, image, etc. Therefore, it is important to linguodidactic aspect taking into account the basic units of culture (linguistic and cultural linguistic unit) from the lexical to the text level. Using cultural linguistics in teaching Ukrainian as a foreign language we introduce foreign students with linguistic units on the background image, similar to that formed in the minds of the Ukrainian people. Also the essence of of linguistic and cultural commentary was revealed in the article; the selection criterias of fragments Ukrainian culture to foreigners study was defined the principles of attracting linguistic and cultural information to teaching Ukrainian as a foreign language was formulated.

Keywords: cultural linguistics, linguistic and cultural information, Ukrainian as a foreign language, methods of learning language.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАНЦЕВ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ

В статье очерчен круг методологических проблем, связанных с преподаванием украинского языка как иностранного; доказана целесообразность использования лінгвокультурного подхода в процессе обучения иностранцев украинскому языку; обосновывается эффективность такого подхода.

Ключевые слова: лінгвокультурологія, лінгвокультурная информация, украинский язык как иностранный, методы обучения языку.

Постановка проблеми. На сьогодні провідною тенденцією в методиці навчання іноземних мов, включно й української як іноземної, є орієнтація на міжнародні (європейські) стандарти, відповідно до яких студент повинен володіти знаннями та вміннями, достатніми для користування мовою в різних ситуаціях. Проте практика свідчить, що чинні методики